

BABA OARA — UN ORATOR POPULAR

— PORTRET —

Maria MÂNDROANE

Deschisă spre lume, înzestrată cu un spirit iscoditor și veșnic viu, baba Oara stă de veghe peste satul bătrân și printre pușinii octogenari de vârsta ei, ca o stâncă în calea valurilor zbuciumate, parcă anume spre a confirma „generațiilor prea grăbite“ că „apa trece, pietrele rămân“.

Optimismul vieții, savoarea limbajului, în care plăcerea pentru taifas („taină“) se împletește ingenuos cu bucuria comunicării („a spoveditului“), întoarcerea permanentă spre izvoarele de apă vie ale trecutului, revitalizează și purifică ființa.

Viziunea asupra lumii este una circulară. Viața e prinsă între limite. La un pol începutul, la celălalt sfârșitul. Între ele omul se mișcă asemeni roții de moară, după impulsul care angrenează roata. Trecerea, trăirea sunt marcate prin tușe groase și percepțe biblice.

Viața se leagă de soartă, soarta se leagă de Dumnezeu. Haina religiozității pare astfel adaptabilă spiritualității care o poartă. Și totuși curgerea internă este alta, mai veche, mai laxă. De-aici se naște acea contradicție frecventă dintre religie și starea de fapt; de aici acea alunecare spontană spre o coloratură profană.

Prins în acest paradox omul asemeni unei oglinde concave devine infidel sieși. Vede sau se reflectă nu în oglinda care îl reprezintă ci în oglinda în care se vrea reflectat. Prin mișcarea imaginii se crează senzația de spațiu, viziunea câștigă în amploare.

Libertatea de alegere dezvoltă în mentalitatea arhaică dorul depărtării, explorarea altei lumi. Țara Tinereții fără Bătrânețe și a Vieții fără de Moarte este câștigată prin încălcarea interdicției. Spargerea canoanelor atrage după sine descătușarea eului.

Deșărmuirea prin cuvânt lasă zăgazul ridicat iar apele cele purtătoare de comori trimit deseori spre țărm perle inestimabile, ținute timp îndelungat în cochilia simplă a vreunei scoici.

În fluxul zicerii fenomenul derulat ca atare, în fața ascultătorului, îmbracă forme noi, cel mai adesea nebanuite măcar de emițător. Un ceva se transformă în altceva. Dintr-o poveste se naște o altă poveste.

Revenirea la realitate aduce cu sine dedublarea. Omul este ce este, are un stăpân atotputernic și ține de o lege ce guvernează lumea, nu mai realizează cât este parte integrantă din această ordine dar trăiește cu conștiința integralității. Schema care funcționează ca mod de raportare la viață și lume pică mereu în dezacord cu efuziunile venite din propriile trăiri.

Pe de altă parte omul satului speculează. În contact cu interlocutorul, situat pe altă treaptă, el își confecționează voit o haină de sărbătoare, ține drept drumul dintre faptă și răsplată dar în plăcerea de a vorbi se întoarce mereu, în virtutea inerției, spre

cărăruile bătătorite. Simulează dar nu știe sau nu poate să fie altcineva, altcum; este el cel dintotdeauna, în portul lui de lucru, în universul său necuprins de originalitate, încă și încă neexplorat până la capăt. În fața mea informatoarea încearcă timid să direcționeze dialogul spre un alt făgaș, nu abdică de la propriu-și discurs. Are „multe de spus” dar totul trebuie să se desfășoare cuminte, după învățătura creștină. Se trezește vorbind și lunecă pe nesimțite dinspre religios spre profan. Plăcerea amintirii o sustrage limitelor propuse... Și ce dacă?!

Conștientizează sau nu, merge mai departe, fermecată de deschiderea ce o oferă basmul sau balada.

Vorbind despre facerea lumii, despre frăția dintre Dumnezeu și Satan, baba Oara se cufundă în mitologie ca într-o oază.

Lumea a fost făcută dintr-un bulgăr de pământ adus de Iuda din fundul oceanului...

„dă la nepotrivirea întră Dumnedzău și Sătana ni să trag toace rălele...”

Păcatul cuplului primordial este intermediat de șarpe care la origine „o fost înger...”

Uriășii „or fost oameni buni dar s-or făcut oameni răi, spurcaț’ dă șarpe...” Șarpele este legat, alteori, de binecuvântarea casei „pră ăsta să-l lași să să ducă, să nu-l omori... altfel îi rău pântru casă, moare cineva”.

Între Rai și Iad stă crucea — element real care delimitează net cele două lumi — „pră crucea din deal, unde s-oprește cursa, îi molărit îngeru’, cu cântare la cap; la picioare stă Sătana. Când iese sufletu’, dă v-o trage mai tare către cap îl v-o lua îngeru’ Domnului; dă v-o trage sufletu’ spră picioare îl v-o lua Satan.” Iadul este un fel de abis, colțuros, întunecat „Zăce că un om de v-o lua o piatră în brață și o va arunca în j’os, trei zăle și trei nopți să meargă n-o v-o ajunge la Iad — atâta-i dă afund Iadu’ dă puterea lui D-zău, pântru că Sătana îi legat la Iad pântru 2000 dă ani”.

Prigonirea maicii Domnului, scoate la lumină „Numărătura Mare”, producție rară dispărută din uzul ritualic, ca și „Cântecul Zorilor”, cu decenii în urmă.

Printre anotimpuri, în zilele de sărbătoare, sfinți și zâne ne colindă deopotrivă cutreierând locuri sfinte, — un eveniment în permanență mișcare, menit să înnoiască și să revigoreze umanul.

Ca și oamenii, sfinții nu sunt toți de-o potrivă. Pe cei răi — din categoria „haluiților”: Caii lu’ Sântoader, Rusaliile etc. — puterea ritualului prin descântec și plante de leac, îi împiedică să se manifeste, îndepărtându-i. Sfinții buni, aducători de mană și belșug — Sf. Gheorghe, Sânziana, Sf. Petru etc. — sunt cinstiți de oameni prin daruri. Orice sfânt își are „povasta” proprie și-i bine să se spună în ziua sfântului.

În cultul moșilor, riturile se înmulțesc; modul de manifestare ne trimite cu gândul departe... Cum și de unde se mai poate delimita religiosul de profan?! Haina vine perfect armonizând spiritualitatea românească.

Nevoia de poveste duce implicit spre fabulos. Faptul real, cotidian trăiește prin lumea supradimensionată a basmului.

Culoarea curcubeului ne trimite la fata de împărat care face drumul anevoios până la „sălașul” curcubeului unde, prin scaldă în apa zânelor, se transformă în fecior.

Împăratul care se opune „Ursei” se dovedește neînțelept, fiindcă ceea ce este dat rămâne pecetluit, indiferent de puterea dată celui trăitor.

Bunătatea sufletească, încrederea în viață sunt atribuite omului sărman pe care supraforța celor 12 luni (transformată în feciori) îl poate îmbogăți cât ai clipi din ochi.

De multe ori basmul scriptic suferă modificări esențiale atunci când se deapănă, pe îndelete, la flacăra focului de vatră, în ceas de sărbătoare. Fata de împărat sau zâna poartă rochii scilpitoare în palatul ei de aur dar, la nevoie, ea se transpune cu ușurința specifică în portul popular; stă într-un târg și vinde oale visând ca din banii argonisiți prin trudă, să cumpere o căsuță modestă, pentru familia ei.

Gruia lui Novac, din balada cu același nume, face „minuni” și omoară turci „la Țaligrad cum ai omorî lăcuste, ca și tată-su, că or fost uriași d’ăia, cu multă pucer’e: da’ o hibă tot or avut-o, că li-o plăcut să tragă din uiagă, ca și lu’ Pavel al meu, și stâcla nu-i frace cu cin’e”.

Trimiterea la cotidian este un factor natural, nelipsit pe parcursul povestirii: „... zâna o fost miloasă, ca și min’e” spune informatorea în altă parte, prilej pentru a-și aminti un fapt real: „când am fost în piață, la Anina, o vinit la min’e o nivastă cinără; s-o plâns că i-o murit bărbatu’ în mină, că o rămas singură cu copiii și n-are bani... atuncea io i-am dat câtă o chită dă ghiociei să dea la copii, ba...i-am dat ș-un coc de pită, nu l-am măi mâncat io, că mi s-o rupt inima la năcazu ei...”

Trăind starea de fapt, în profunzimea ei, povestitorul te introduce treptat în universul imaginar ca-ntr-un cadru firesc: un eveniment palpabil ca „jocul banilor” din noaptea de Paști, te duce cu gândul la găsirea unei comori. Nimic nu pare imposibil „or fost mulț’ hoși și haiduci, oameni d’ăia c-or îngropat bani... Și s-o visat noapc’ea că banii joacă în cutare și cutare loc... s-or dus să cauc’e, iaca, cuscru meu, cu cineva; or probit, s-or dus acolo, la pesc’eră, dar n-or putut țân’e că nu trăbă nici să vorbești, nici să mănânci în tot timpu’ ăsta, și s-or lăsat...”

Faptul real, gândit din înălțimea poveștii are uneori o rădăcină implantată adânc, în începuturi. Așa se întâmplă, bunăoară, cu categoria râsului sau a plânsului: „oriunde o fi omu’ cu râsu’ și cu plânsu’ să nu să-nvingă”, că „omu’ râde în durere și plânge în bucurie...”

Compararea prezentului cu trecutul, indiferent că este vorba de baladă, poveste sau o întâmplare oarecare este o modalitate frecventă de justificare a lucrurilor în desfășurare. Prezentul rămâne mereu în neconcordanță cu vremurile de odinioară. Nicăieri nu se găsește vre-o scuză pentru „minunil’e care se petrec în lum’e”.

Barometru religios certifică, că fenomenele se petrec întocmai „ca la Țarteia cea mar’e”, cu precizarea sfârșitului... Totul este amestecat: oamenii s-au spurcat, locurile sfințite altă dată au fost părăsite și năpădite de bălării... Sfintele care cântau și se arătau oamenilor au dispărut fără urmă...

În locul lor joacă oamenii, „după cum l’e cântă... Dracu’, că ăsta o do iesât pră pământ, d’ăia la toată vorba auzi dă Dracu’; și copilu’ al mic drăcuie... al nostru, al mic, drăcuie... Or fost, maichi, altădată, lucruri mari!!!” revine baba Oara, stimulativ, ori de câte ori nu găsește justificarea vreunui fenomen existent „...lumea trăia în curățenie și dar ceresc...”

Totuși, pe lângă Dumnezeu, așa cum ne învață însăși biserica, pe care femeia o frecventează cu regularitate, să ne respectăm conducătorul „împăratu’”, „să-ncredem în împăratu’ nostru și s-avem atâta răbdare... să n’e scoată odată dân năcaz; să umblăm măcar în opinci și în păpuși dă gumă, dar să n’e dea o-mbucătură, să dăm și la copiii săraci”.

Multe s-au „înschimbă”... și multe s-au transformat „c-așa în timpurile”, după cum ar spune baba Oara; din fericire nimic nu pare irevocabil pierdut: uzul ritualic, element indispensabil în societatea arhaică, mai primește încă, în contemporaneitate, imboldul normalității.

Slobozitul apei; Joile Mari, Duminica Tomii, zile pivot pe lângă moșii de primăvară, moșii de vară, etc. nu reactualizează ci continuă un ritual care nu a încetat practic niciodată.

Punerea ursitorilor, frăția de cruce și înfățășirea; descântecul, diferite rituri de prevenire; modalitățile de descoperire al ursitului (prin vise, datul în bobi etc.) sunt tot atâtea manifestări care, dincolo de sistem sau mode, s-au desfășurat concomitent cu formele de înnoire, colorând natural un spațiu cu datul și elementele lui caracteristice.

NOTĂ

Portretul este realizat după textul înregistrat în Ciclova-Română la 10 martie 1997.
Informator Moșoarcă Maria, 83 ani.

LA VIEILLE OARA, UN NARRATEUR POPULAIRE (PORTRAIT)

Résumé

Dans le monde du village la commère Oara (la vieille) représente un monde archaïque, un monde de contes de fées et des balades d’une beauté en soie d’une large ouverture vers le rêve et vers le mythe.

A la limite entre le conte et la réalité le narrateur conduit le fil du discours vers l’endroit envisagé; il donne le message ensuite il revient dans l’actualité en ajoutant à son histoire de l’optimisme et de l’humour caractéristique.

Consciemment elle a réalisé pour soi-même des habits de fête, mais la religiosité et la sage pensée se contredit parfois. Elle marque l’enthousiasme de sa parole et de son expérience, touche le profond, délecte et captive par les choses qu’elle veut cacher, raison pour laquelle le passé et le présent représentent les visages d’un même monde.